

קנאות המשובחת וביקורת עליה

פנחס הציל ממיתה רבבות אלפי ישראל כאשר נכשלו בבנות מדיין. הוא חירף נפשו להרוג נשיא שבט שמעון, ולא חשש מנקמת בני השבט. זכה פנחס שה' נתן לו ברית שלום, ועלה דרגה להיות כהן ולא לוי בלבד. גם זכה פנחס לחיי עד, כי הוא עצמו אליהו שעדיין מסתובב בינינו (תרגום יונתן, במדבר כ"ה, י"ב). מפני קנאותו לקדושת ישראל, הוא לא חשש לשום סכנה. כי אילו הפך זמרי פניו והספיק לפגוע בפנחס, לא היה נענש על כך כלל. ואם פנחס היה מקדים ברגע, לפני ביצוע חטאו של זמרי, או מאחר להרוג אותו אחרי גמר המעשה, היו בית דין הורגים את פנחס. יותר מזה, אם פנחס היה שואל לחוות דעת הבית דין אם להרוג או לא, לא היו מורים לו לעשות כן (סנהדרין פב). כלומר מדובר בקנאות כזו שהאיש הזה אינו חש בין יחיה בין ימות, הוא יסיר קלון מעם ישראל ויהי מה!

ויש לשאול: אם צדיק זה הוא כה משובח, מדוע משה רבנו לא מינה אותו להיות מנהיג ישראל אחריו? מדוע המינוי הזה הגיע ליהושע? בהמשך פרשת פנחס מובא כי משה ביקש מאת ה': "יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה וכו' ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה" וענהו ה' "קח לך את יהושע" (במדבר כ"ז, ט"ז-י"ח).

עונה על כך אדמו"ר ר' מנחם מנדל מקאצק (בספר "עמוד האמת", עמ' מ"ב) שהתורה רמזה התשובה. "אלהי הרוחות" למה נאמר? כתב רש"י: "אמר לפניו: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד, ואינם דומים זה לזה. תמנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו?" עד כאן לשון רש"י. כלומר לא די במינוי לתפקיד של קדוש עליון המשליך נפשו מנגד, אלא כדי להיות מנהיג ישראל צריכים להביא אדם בעל סובלנות, אדם המסוגל לראות בשגיונותיהם של ישראל ושובבותם. אמת כי פנחס היה בעל מעלה, אבל לא היה ראוי להנהיג את ישראל.

חז"ל הניחו לנו עקרונות יסוד, כיצד בוחרים מנהיג ישראל. "אזהרה לדיין שיסבול את הציבור. ועד כמה? עד דרגת 'כאשר ישא האומן את היונק' (סנהדרין ח). אהבה ללא ליאות וללא רפיון, כאילו ישראל הם תינוקות גמולי מחלב. כך סגן הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ב', הלכה ו') את התכונה הזאת: "ויסבול טרחם ומשאם ותלונתם וקצפם, כאשר ישא האומן את היונק. 'רועה' קראו הכתוב: 'לרעות ביעקב עמו' (תהלים ע"ח, ע"א) עד כאן לשונו. ודרכו של רועה "בזרועו יקבץ טלאים, ובחיקו ישא" (ישעיה מ', י"א) כמסופר במדרש (שמות רבה, ב') איך משה נשא כבש צעיר על כתפו, כדי להחזיר אותו לעדר. ענה לו הקב"ה: "חייך! שאתה תרעה את עמי". וכך כתב רש"י במפורש, כאשר ה' פקד על משה למנות את יהושע לתפקיד: "וציויתה אותו

לעיניהם" (במדבר כ"ז, י"ט) פירש רש"י: "דע שישראל הם טרחנים והם סרבנים. על מנת שתקבל עליך לדעת כן!".

לעומת זאת, עם כל מעלותיו הנשגבות של פנחס (הוא אליהו) לא מילא את התנאים הללו. כך כותב הפוסק הגדול, המקובל הגדול, רבי דוד בן זימרא (רדב"ז) מלפני כחמש מאות שנה (בשו"ת רדב"ז, מספר ב' אלפים רצ"ד): "שאלת ממני אם יש טעם למה ה' הטריח את אליהו מהלך ארבעים יום כאשר ברח מאיזבל בהר הכרמל, עד אשר בא אל הר האלהים בחורב, והראהו כל אותו המראה? והרי בא"י אשר שם עיקר הנבואה וכו' אבל הר חורב, אחרי שנסתלקה משם שכינה אחרי מתן תורה, אין בו שום קדושה?" עד כאן השאלה. וענה: "כבר ידעת שאין הקב"ה חפץ שילמדו קטגוריה על בניו, רק סגוריה, ה' רוצה שהצדיק יתפלל על הדור, כמו שעשה אברהם. אבל אליהו היה לעולם מקנא,

כך כתוב במדרש. אמר לו ה': אליהו, לעולם אתה מקנא. קנאת בשיטים על גילוי עריות (הרי אמרו כי פנחס הוא אליהו), עכשיו קנאת על הברית, שאמרת "כי עזבו בריתך בני ישראל" (מלכים-א י"ט, י'). וכשראה הקב"ה שלעולם היה מקנא ולא היה מלמד זכות על ישראל ולא התפלל עליהם, אלא אדרבה אליהו נשבע לאחאב 'אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי' (מלכים-א י"ז, א'), וראה בצערם של ישראל שהיו מתים ברעב, ולא התפלל עליהם עד שריחם הקב"ה בשנה השלישית ואמר 'לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה' (מלכים-א י"ח, א'). והיה הקב"ה מתאוה שיתפלל על בניו. אמר ה': וכי לא למד זה ממשה רבו? שהתפלל לפני כמה פעמים על ישראל ומסר נפשו עליהם. אמר ה': אעשה לו רמזים ודברים אשר נעשו למשה רבו, ויזכור מעשיו וילמד לבטל קטגוריה וילמד עליהם זכות כאשר עשה משה.

וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום (מלכים-א י"ט, ח'), כמו שעמד משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל. ה' הביא את אליהו אל הר האלהים, מקום המעמד הגדול, והלינו במערה הנקראת 'צור' אשר נתיישב שם משה. ואמר לו: 'מה לך פה אליהו?' כלומר, מי הביאך הלום? אולי יזכור וישוב לבקש רחמים. ואדרבה הוסיף לומר דלטוריא 'עזבו בריתך בני ישראל, את מזבחותיך הרסו, ואת נביאיך הרגו בחרב' (מלכים-א י"ט, י'), אמר לו הקב"ה, עדיין אתה מקנא!! צא ועמדת בהר לפני ה', כאשר אמר למשה 'הנה מקום אתי ונצבת על הצור ושמתיך בנקרת הצור' היא המערה, והראה למשה י"ג מדות של רחמים, ואמר לו: אם יעשו בניך לפני כסדר הזה, מיד אני מרחם עליהם (ראש השנה דף יז:).

ממשיך רדב"ז שם: "כיון שראה הקב"ה שעדיין הוא מקנא, אמר אין זה ראוי לעמוד בעולם, אמר לו: 'ואת אלישע תמשח לנביא תחתיך'. לקחת נפשו של אליהו, זהו אי אפשר שכבר נתתי לו את בריתי שלום. להניח אותו בעולם, גם כן אי אפשר, שלעולם יהיה מקנא ולא ילמד סגוריה על ישראל. הלכך יסתלק לעליונים". ואם תשאל למה

באמת אליהו לא התפלל על הדור? אלא זה בגלל שראה בהם שלוש עבירות החמורות, ע"ז גלוי עריות ושפיכת דמים, וחשב שלא תועיל תפילה. אבל מכל מקום היה לו לעשות מה שעליו, שכבר היו שם צדיקים הרבה, 'שבעת אלפים ברכיים אשר לא כרעו לבעל' (מלכים-א י"ט, י"ח). ואפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים" (ברכות י.). (עד כאן לשון רדב"ז בתשובה ההיא).

מהדברים הנ"ל של גדול עולם הרדב"ז למדנו כי אמנם פנחס היה חסיד עליון, אבל אינו מתאים להיות מנהיג ישראל. שורש לגישה זו מצאנו אצל ר' יצחק עראמה, מחבר "עקידת יצחק" (דור אחד לפני רדב"ז) הכותב בפרשתנו (עמ' קי"ח) "אמנם בא לו הלימוד באומרו 'לא ברוח ה', ולא ברעש ה' ולא באש ה'. כלומר שה' אינו מסכים בכל מה שיעלה על הרוח לעשות, ולא במה שיעשה ברעש ובחרדת המהירות, גם לא באש רתיחת הכעס והקפדנות. אמנם אחרי כל זה בא 'קול דממה דקה' לומר כי אשר יבחר ה' הוא המעשה אשר יעשה בנחת וביישוב הדעת" עד כאן לשון ספר "עקדת יצחק". וכן רמז לזה המלבי"ם (מלכים-א י"ט, י"א).

אנו נקטת בעיצומה של מלחמה רוחנית עם המתנגדים לשלטון התורה בארצנו. יש לנו משימה קשה מאוד להנהיג סדרי קיום תורה ומצוות, מול הכוחות השוללים האמונה בה' והעושים ככל אשר ביכולתם לעקור את היהדות מארצנו. ידענו בבטחון גמור שנצליח להביא את עם ישראל חזרה לחיק התורה, כי ה' הוא העומד לצידנו והוא הפוקד על כל מאמצינו, אבל להצליח בשכנוע עמנו צריכים אנו לדבר בנחת ובשלווה ולא בלהט של קרב.

כך ענה מרן הרב אברהם קוק למי שתבע ממנו להילחם בתקיפות יתרה נגד פורעי התורה: "וב"ה אני עושה קולות ורעשים על הטומאה במקום הנצרך. אלא שאני מדבר את דברי בסדר ובנחת, כאשר נצטוינו מעצת הלך החכם [העיר רצי"ה קוק כי כוונתו לפסוק: "דברי חכמים בנחת נשמעים, מזעקת מושל בכסילים" (קהלת ט', י"ז)]. ואין ספק אם הדר"ג ועוד גדולי הדור היו מחזקים את ידי, נלויים עמדי ונוהגים מנהגי כמה דאפשר לפי מדתם, היה שם שמים מתקדש, ורב שלום וברכה היה נשפע על ישראל ועל ארץ ישראל, ורבים רבים מאד היו שבים בתשובה שלימה" (אגרות הראי"ה, חלק ב' עמ' קפ"ט).

ודאי כי פנחס היה צדיק עליון. רואים זאת מהכבוד הגדול שכיבדו הקב"ה על קנאותו, אבל אין זאת ההנהגה הראויה למנהיגי ישראל. "דברי חכמים בנחת נשמעים". כשהם בנחת ושלווה, הם "נשמעים" לאוזן, והאנשים יצייתו לדברי החכם.